

Säästva arengu seadusest mahekultuurse elulaadini

Rein Einasto

Tallinna Tehnikakõrgkool

Looduskasutuse suunised

Lähtudes ÜRO Keskkonna- ja Arengukonverentsi otsustes (Rio de Janeiro 1992) sätestatud põhimõtetest, samuti 20 aastat varem ilmunud Rooma Klubi esimese raporti „*The Limits to Growth*” (1972) järeldustest, on Eestis 22.02.1995 vastu võetud säästva arengu seadus (RT I 1995, 31, 384), mis jõustus 01.04.1995. Kooskõlas jõustunud seadusega ja silmas pidades turumajandus-vabaduse piirangute möödapääsmatust tõestavaist tekstidest (Radermacher 2005), töötati välja säästva arengu riiklik strateegia „*Säästev Eesti 21*”, mis kinnitati valitsuses 17.03.2005, riigikogus 14.09.2005 (RT I 27.09.2005, 50, 396). Sõnastatud seadus ja strateegia eeldavad looduskeskkonna kasutamist reguleeriva seadlusandluse vastuvaidlematut järgimist, planeeringutel avalikkuse ja kohaliku elanikkonna kaasamist. Öeldust järeldub, et teadvat seadusrikkumist tuleb käsitleda kuritegevusena.

Säästlik majandamisviis kaevandamis- ja ehituspoliitikas on oluliselt piirav kahes valdkonnas:

- *enne uute kaevanduste rajamist tuleb olemasolevate karjääride jääkvarud väljata,*
- *ehituseluseks planeeritaval alal tuleb kasulik maare enne ehituste püstitamist väljata.*

Mõlemas valdkonnas on säästva arengu seadusest tulenevaid nõudmisi valitsusasutused (kõigepealt keskkonnaamet) aastakümneid eiranud, vallandades sellega riikliku kuritegevuse.

Näited

Tallinnas ja lähiümbruses ehitatakse ka pärast säästva arengu seaduse jõustumist Lasnamäel, Harkus jm kvaliteetse ehituspae **peale**, seda eelnevalt väljamata. Suurte kaubanduskeskuste kõrvale rajatud parklad on samuti ehituspae **peal**, mis peaksid keskkonnasõbraliku ruumikasutuse alusel paiknema nende keskuste all. Maarjamäel Lahekalda elamurajooni rajamisel kordus sama. Kui keskkonnaaktivistidega püüdsime Tallinna peaarhitektilt (tol ajal Ignar Fjuk) saada selgitusi, taotledes ametlikku vastuvõttu, ei leidnud ta selleks võimalust, vaid koridoris käigu pealt kostis, et temal pole õigusi uuele maaomanikule (MERKO) eramaal ettekirjutusi teha.

Kaasaegne kaevandamistehnoloogia võimaldaks keskkonnasõbralikult lõhkamiseta väljata ehitusalune paas ka linnas, hoonetevahelises ruumis. Mõttevahetuses Tallinna Paekivitoodete tehase (Reval Stone) kauaaegse direktori Vladimir Libmaniga, kellega tutvusin I paekonverentsil 23.04.1990 Glehni lossis, väljendas ta valmisolekut Lasnamäel vundamendisüvistest ehituspaas väljata, kui selleks vastavad riiklikud kokkulepped sünniks. Reval Stone on Eestis ainus kadudeta tootmiseni jõudnud pae-ettevõtte, kus sõelmetest paeliiva toodetakse ja saviollus kansasööda-tablettideks ja niiskustõkkeplaatideks vormitakse.

Harjumaa maavarade teemaplaneeringu keskkonnamõtjude strateegilise hindamise

eelarutelul Tabasalus 02.03.2023 rõhutati järjekordselt paekillustiku ebapiisavat varustuskindlust, põhjendades uute karjäärade avamise hädavajalikkust, käsitlemata ehitiste alla planeeritava kvaliteetse ehituspae varude väljamise seadusest tulenevaid kohustusi. Arutelul selgus, et teede-ehitajad on paekõvikutel kohe valmis tee süvistama ja väljatava ehituspae samas killustikuna kasutama.

Uute paekarjäärade rajamise soovide ja kohalike elanike vastuseisu aastatepikkused kohtuvaidlused kõnelevad samast elukeskkonna hoidmise ja loodusvara säästliku kasutamise probleemist, millele geoloogid on omalt poolt kohustatud omapoolsed teadmispõhised seisukohad esitama. Miks mitte nüüd ja kohe, aprillikonverentsil? Küsimus ka geoloogidele seaduserikkumisest kui kuriteost:

- *Kas arusaamatus või aru saamatus?*
- *Kas kättesaamatus või käte saamatus?*

Põhimõisted planetaarse keskkonnakriisi mõistmiseks süsteemis LOODUS ja INIMENE:

LOODUS – kõiksus, kogu loodu on isereguleeruv ökosüsteem, kus kõik on kõigega seotud. Looduse toimimise ja arengu eelduseks, alusväärtusteks on eluvormide mitmesugusus, elurikkus. **Suur Loodus eelistab väikseid:** läbi kogu miljardeid aastaid kestnud ELU arenguloo. Liiga suured on ikka ja jälle kliimamuutustes välja surnud, väikesed elavad edasi, sageli tänaseni.

INIMENE liigina *Homo sapiens* on Looduse osa ja samas – looduse vastand (dialektiline vastandite ühtsus), kelle liigitunnuseks, seega põhiolemuseks on **vaimsus** ja selle loomingu, toimimise tulem – **kultuur**. Inimesest on saanud looduse suurim vaenlane, kes röövmajandusega üha kiirenevalt ja enesekeskselt hävitab ümbritseva looduse ja omaenda elukeskkonda. Looduse ja inimarengu eelduseks on paikkonna looduse omanäolisus ja eripäraste rahvuskultuuride mitmekesisus. Ühiskonnas on liigsuurtega sama, nagu looduses: impeeriumid püsivad lühiaegseltki ainult vägivallal, mitte isereguleeruvalt. Ühiskonna elukorralduse aluseks peab saama **looduse esmasusest** lähtuv tegevus, teisiti ei saa inimene kesta läbi aegade. Nüüd ei saa inimene enam olla kõigi väärtuste mõõt. Inimese ja looduse harmoonilise kooselu kestmise võimalikkus eeldab inimkesksusest loobumist, looduse esmasuse tunnistamist kogu ühiskonna elukorralduses (Kull 2018).

KULTUUR (*sensu lato*) on inimese mõtte-, tunde- ja elulaad, inimese loodu, looming, samas ka kogu inimarengu siht, mitte ainult kunsti- või teaduskultuur. Majandus on osa kultuurist vahendina kultuurselt ja tervelt (kehalises, vaimses ja sotsiaalses heaolus) elada. Jaan Eilart (1988) on väljendanud: „*Et saada iseendaks kultuuris (nii nagu looduses), on tarvis aega ja omaetteolekut. Alles siis saame kogutut jagada rahvaste suhtlemise ja kultuuri vahetuse igijäävusse*”. **Elu ees aukartuse** õpetusega tõi Albert Schweitzer (1972, 1984) maailmavaatelse uuenduse suhtumises loodusse ja eetilisse puhtusse kultuuris. Selles vaimus sündis ka süvaökoloogia (Näess 1995). Ökosüsteemsus ühiskonnas on kogukondlik harmoonia kohaliku looduse ja inimese *vahel* perekonnast rahvusriigini, rahvusriigist planeedi tervikuni (Loorits 1951).

RAHVUS on ökosemiootikute järeltulijate kõige looduslähedasem inimkooslus, sotsioloogide kinnitusel suurim sotsiaalne subjekt, Harri Moora (1918) väljenduse järgi kultuuriline indiviid. Rahvus on pool-looduslik inimkooslus (Herder 1784, eesti keeles 2019; Moora 1918; Piirimäe 2021 jt). Väikestest saab ühestumisel suur tervik vaimus. Rahva rahvuseks kasvamise oluliseks eeldusteks olid eestlastele üldine kirjaoskus ja talude pärieksostmine (Jansen 2000, 2004), samuti elanikkonna kodanikkonnaks kujunemine (Vooglaid 2019). Iseseisvate rahvusriikide ühendumisel terendab inimkonna uus, harmoonilise kestliku eksistentsi paigavaimust lähtuv kogukondlik, looduseadustega kooskõlas olev rahvusriiklik maailmakord. Rahvusüleused ühendid on kestvad just paigavaimus. Eestlastena kuulume

loodusmaastikuliselt ja vaimselt Põhjalasse, mida Edgar Kant (1935) käsitleb Balti Vahemerd ümbritseva Baltoskandiana, Põhja-Euroopa suurregioonina.

KASVAMINE on looduslik isereguleeruv protsess sündimisest täiskasvanuni. Evolutsioonis soodsais toitumis- ja paljunemistingimustes on liigkasv kujunenud **gigantismiks**, põhjustades kliimamuutuste mõjul liigsuurte väljasuremise (näiteks ürgvähilised Siluris, hiidsisalikud Kriidis). Küsimus, kas liigile *Homo sapiens*, st inimsoole, on viimase sajandi kapitalism väljasuremiseelne gigantism oma plahvatuslikult ja planetaarselt kasvava hävitava mõjuga elukeskkonnale?

OMAILMASTUMINE (Uexküll 2012) kasvavas üleilmastumises on möödapääsmatu viis säilitada ja süvendada eripäraste paikkondade looduse ja rahvuskultuuride mitmekesisus. Süvenedes strateegia „Säästev Eesti 21“ ettepanekutesse keskkonnakriisist väljumiseks, leidsin üllatava ühtelangevuse Mahe-Eesti suundumustega ja mahekultuursete taotlustega, kuidas vägivallatult ja vastandumata rohelisse maailma minna,

- kus **säästlikkus**, kogu mõtte- ja elulaadi muutus saab rohemajanduse eelduseks;
- kus **loobumine** ületarbimisest, hedonismist viib süvakultuursesse elulaadi;
- kus **puhas** vaimne keskkond välistab tõejärgse vale, liigkasumliku ahnuse;
- kus **võim** juhindub vägivallatult teadmise- ja teaduspõhisest vaimust;
- kus **kodu ja pere, paikkondlik** kogukond saavad taas otsustavaks riikide siseelus;
- kus **otsustamine** võimuhierarhias pööratakse rohujuure tasandile;
- kus **rahvuslik** hinge kultuur toetub kodutunnetuslikule, paikkondlikule väelisusele;
- kus **kirjutamata eetika-seadused** ja tavaõigus suunavad käitumist;
- kus saab hoiakute kaalukeeleks (Einasto 2017, 2018, 2019, 2020, 2023, Einasto ja Vaino 2018).

Praegu toimuva Looduse ajaloo suurima ülemineku suurima väljakutsena võiks piltlikult kujutada, kuidas vabaturumajanduse hilisõhtust mahekultuursesse hommikusse jõuda Põhjala valgete ööde olukorras, kus eha annab koidule käe, vältides ööhämaruse ohtlikkust. Selleks vajame kogu biosfääri ja eriti vaimse geosfääri – noosfääri (Vernadski 1977) puhtana hoidmist. Puhtas elukeskkonnas on parimad eeldused elada hinge puhtuses.

Kirjandus

- Eilart, J. 1988. Kultuuri tullakse omaette. *Horisont*, **5**, 34–38.
- Einasto, R. 2017. Mahe-Eestist rahvusriikluseni. Inimkesksusest ökosüsteemsuseni. Mõtisklusi. *Akadeemia*, **7**, 1155–1172, 1307–1308.
- Einasto, R. 2018. Kodutundest ja paigavaimust maherahvusriigini. *Mulkide Almanak*, **28**, 62–67.
- Einasto, R. 2019. Mahekultuurse Eesti tulemise ja olemise võimalus. Välis-Eesti Ühingu ajakiri XXIV aastakäik, 58–62.
- Einasto, R. 2020. Mahekultuurne inimene ja loodus Herderi vaimus. *Mulkide Almanak*, **30**, 21–2.
- Einasto, R. 2023. Metsast, vaimust ja võimust tõejärgses maailmas. Suur loodus ja väike inimene. Mõtisklusi mitte ainult iseendaga. *Mulkide Almanak*, **33**, 35–39.
- Einasto, R., Vaino, M. 2018. Eesti rahvusriik kui ökosüsteem. *Schola Biotheoretica*, **44**, ELKS, Tartu, 165–184.
- Herder, J. G. 2019. *Mõtteid inimkonna ajaloo filosoofiast*. Tartu, 1007 lk.
- Jansen, E. 2000. Rahvuseks saamise raske tee. *Akadeemia*, **6**, 1155–1188.
- Jansen, E. 2004. *Vaateid eesti rahvusluse sünniaegadesse*. Tartu, Ilmamaa, 510 lk.

- Kant, E. 1935. Eesti geograafilisest kuuluvusest. Raam. Linnad ja maastikud. *Eesti mõttelugu*, **28**, Ilmamaa, Tartu, 288–293.
- Kull, K. 2018. Ökosüsteemsus. *Schola Biotheoretica*, **44**. ELUS, Sulemees, Tartu, 206 lk.
- Loorits, O. 1951. Eestluse elujõud. *Iseseisvuslaste kirjavara*, **5**, Kirjastus Tõrvik, 109 lk.
- Moora, H. 1918. Rahvusküsimusest. Raam: Meie rahvuskultuuri küsimusi, 2002. *Eesti Mõttelugu*, **47**. Ilmamaa, Tartu, 91–101
- Näess, A. 1995. *Deep Ecology for the 21st Century*. Shambhala, Boston, 225–239.
- Näess, A., Haukeland, I. 2023. *Elufilosofia*. Ilmamaa: Tartu, 232 lk.
- Piirimäe, E. 2021. Rahvusriik kui ideaal. *Postimees*, 31.12.
- Radermacher, F. J. 2005. *Tasakaal või häving. Ökosotsiaalne turumajandus kui üleilmse jätkusuutliku arengu võti*. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 216 lk.
- Schweitzer, A. 1972. *Aukartus elu ees. Loomingu Raamatukogu*, **46**. Kirjastus Kunst, 56 lk.
- Schweitzer, A. 1984. *Kultuur ja eetika*. Eesti Raamat, 296 lk.
- Uexküll, J. von. 2012. *Omailmad. Eesti Mõttelugu*, 105. Ilmamaa, Tartu, 416 lk.
- Vernadski, V. 1977. *Научная мысль как планетарное явление*. Наука, Москва, 191 lk.
- Vooglaid, Ü. 2019. *Elanikust kodanikuks. Käsiraamat isemõtlejale*. Tallinn, 384 lk.